

رویکرد اسلام شناسان معاصر آلمانی به اسلام و مسلمانان و معرفی دو کتاب اسلام شیعی و زندگانی محمد (ص)

■ شهرام تقی زاده انصاری

مقدمه

در قرن یازدهم میلادی شناخت اسلام و ترجمه قرآن در اروپا شروع شد. با اینکه ارباب کلیسا در ابتدای قرن نگرشی بغض آسود و منفی داشتند ولی با گذشت زمان و آشنایی بیشتر شرق شناسان با اسلام، دیدگاه‌های صحیح تری به وجود آمد و بخصوص از رنسانس به بعد چهره معقول تری از اسلام و پیامبر آن ارایه شد. بالاخره در قرن نوزدهم با وجود دانشمندانی مانند کارلایل، پورگشتال، اشپرنگر و بعد در قرن بیستم با فرمان پاپ پل دوم در سال ۱۹۶۴ مبنی بر به رسمیت شناختن دین اسلام و افتتاح دپارتمان ادیان غیر مسیحی و افکار جدید دانشمندانی مثل هانس کونگ، آنه ماری شیمل، فان اس، الیش رود ولف Ulrich Rudolf و مراد هوفرمان دیدگاه‌های مثبتی در باره اسلام مطرح شد. افراد این گروه کوشش کردند تا دین اسلام را با رویکردی مثبت شناخته و ضمن اصلاح پیش داوری‌ها و اشتباهات گذشته درباره اسلام، چهره واقعی آن را برای جهان بخصوص برای آلمانی زبانان روش سازند تا نتیجتاً بتوان اولاً راه حلی برای نزاع میان ادیان و ایجاد صلح جهانی جستجو کرد، ثانیاً با نظر به موقعیت مسلمانان و مشکلات آن‌ها در آلمان بتوان آن‌ها در زندگی مسالمت آمیز با مسیحیان شرکت داد. حادثه یازدهم سپتامبر ۲۰۰۱، موجب گردید اسلام پژوهان آلمانی شناخت پدیده اسلام گرایی و ماهیت دین اسلام را جدی تر دنبال کنند و به شناسایی اشتراکات اسلام بخصوص با مسیحیت پردازند. به عقیده خانم شیمل، نباید کوشش شرق شناسان و اسلام شناسان

صادق را نادیده بگیریم و تنها به پیشداوری های غلط و مغرضانه چند نفر درباره اسلام تمرکز کنیم، زیرا ویژگی های شرق شناسی و اسلام شناسی در آلمان، نداشتن هچگونه مستعمره در خاور میانه و مطالعه و تحقیق در موضوع های مختلف فرهنگی، مذهبی و اجتماعی این منطقه و ارایه آن به مردم بوده است. اسلام شناسان آلمانی که نامشان را برдیم، عقیده دارند که کشورهای اسلامی همسایه اروپا هستند و تأثیر مستقیمی در ارتباطات با اروپا بخصوص آلمان دارند. بدین دلیل باید دین اسلام و فرهنگ آن به درستی مطالعه شود.

به طور کلی، می توان دیدگاه اسلام شناسان آلمانی را پیرامون اسلام و مسلمانان چنین صورت بندی کرد:

۱- هانس کونگ فیلسوف متاله آلمانی که حدود چهل سال در راه تقریب مذاهب جهان قدم بر می دارد، نقادانه به مطالعه و بررسی مذاهب دیگر پرداخته است. او عقیده دارد که برای رسیدن به صلح جهانی، ابتدا باید میان ادیان بزرگ جهان، صلح برقرار شود. او با مطالعه تاریخ و عقاید اسلام، سعی دارد پیشداوری های غلط و اشتباها گذشتگان نسبت به اسلام و پیامبر آن را تصحیح کرده و با توجه به گذشته تاریخی اسلام، محتوای اسلام را در حال و وضعیت آینده آن را ترسیم کند. او گفتگوی میان ادیان را از مهم ترین کارها دانسته و در سمینارها و کنگره های گفتگوی اسلام و مسیحیت شرکت می کند. هانس کونگ در ایران نیز در سمینار گفتگوی اسلام و مسیحیت شرکت کرده است.

- دانشمندان اسلام شناس دیگری مثل بسام طبیی سعی کرده اند در تألیفات خود به حقوق بشر در اسلام و اختلافات و اشتراکات آن با حقوق بشر مغرب زمین به پردازند و رابطه آن را با شریعت اسلام بررسی کنند. از آن جا که غربیان با حقوق بشر اسلامی آشنا نیستند و به نقض حقوق بشر در کشورهای اسلامی اعتراض می کنند، بسام طبیی در صدد معرفی اصول و مبانی حقوق بشر اسلامی در جوامع مسلمان برآمده است. برخی از کتاب های او با موضوع حقوق بشر اسلامی عبارتند از: دولت های ملی و حقوقی بشر، ورود مدرنیسم به جهان اسلام، حکومت های ملی اسلامی و حقوق بشر، اصول حقوق بشر و مسئله وحی و اختلاف میان تئوری و عمل.

۳- دانشمندان دیگری مثل پترهانیه Peter Heine و ارزولا اشپولر اشتگه من Ursula Spuller Stegemann سعی کرده اند به تحقیق پیرامون مسلمانان در جامعه آلمان پردازند و با نظر به مشکلات مسلمانان با مسیحیان و مشکلات اجتماعی و فرهنگ دینی شان راه حل هایی ارائه دهند. این گروه از اسلام شناسان، مسائل زیر را مورد بررسی قرارداده اند: شناخت و درک اسلام گرائی در آلمان، تأثیر اصول گرایان و مخالفان دموکراسی در آلمان، رویکرد مسلمانان

به آزادی، رابطه شریعت دین اسلام با قانون اساسی آلمان، ارتباط کلیسا با سازمان های اسلامی، اهمیت اسلام گرائی در آلمان، خواست مسلمانان در مورد حق تابعیت و احترام به دین اسلام، رابطه اصول گرایان با اهداف سیاسی، اختلاف اصول گرایان اسلامی با سایر گروه های اسلامی، دلایل تشکیل گروه های افراطی مسلمان و اختلاف دستورات مذهبی و اخلاقی. برای آگاهی بیشتر از زمینه های مطالعاتی، موضع و جهت گیری فکری اسلام شناسان آلمانی در اینجا به دو کتاب اسلام شیعی تالیف هایتس هالم و زندگانی محمد (ص) اثر فرانس بوهل می پردازیم.

کتاب اسلام شیعی (Der schiitische Islam) تأثیف هاینس هالم

۱- زندگینامه هاینس هالم Heinz Halm

وی که متولد ۱۹۴۲ در شهر آندر ناخ آلمان است، پس از تحصیل در دانشگاه «بن» به مطالعه تاریخ و اسلام شناسی پرداخت. هالم پس از اخذ دکترای فلسفه اسلامی در سال ۱۹۶۹ به عنوان استاد این رشته در دانشگاه توبینگن انتخاب شد. محور مطالعات و تحقیقات او تاریخ اسلام در خاور نزدیک، شیعه و فرقه اسماعیلیه است. او درباره شیعه تحقیقات زیادی انجام داده است، به طوری که می توان گفت وی در این مورد در آلمان منحصر به فرد است. شیعه افراطی و علیوان، حکومت (امام) مهدی و به قدرت رسیدن فاطمیان، تاریخ اسلام، شیعه، تصوف اسلامی و طریقت صوفیان ایرانی از جمله تالیفات این اسلام شناس آلمانی است.

۲- معرفی بر محتوای کتاب

کتاب اسلام شیعی، در سه فصل سامان یافته است. عنوانین این فصول عبارتند از: دوازده امام، اسلام و علماء شیعه انقلابی. در این سه فصل درباره پیدایش مذهب شیعه، شناخت اصول و عقاید آن، سیاست و فلسفه عزاداری و نیز شیعه انقلابی سخن گفته می شود. از دیگر موضوعات خواندنی این کتاب، مسئله رابطه دین و سیاست در مذهب شیعه است که برای غربیان بسیار مهم است. هالم در بخشی از کتاب می نویسد: قبل از انقلاب اسلامی در غرب به ندرت سخن از شیعه به میان می آمد (به جز نزد متخصصین) چرا که تعداد شیعیان در غرب و در آلمان بسیار کم و منابع شیعی نیز اندک و گاه غیر قابل دسترس بود. حوادث سیاسی ایران و عراق در سه دهه گذشته باعث علاقه مندی غربیان به مطالعه اسلام و به خصوص مذهب شیعه شد. از نظر نویسنده، کلمه «شیعه» به معنی «حزب» است و شیعیان امام علی(ع) همان پیروان او

هستند. وی بیان می کند که شیعه از محافل عربی کوفه سرچشمه گرفته و نمی توان آنرا تجلی روحیه ایرانی دانست یا آنرا انتقام ایران گرایی- آریایی از اسلام و اعراب تلقی کرد.

وی معتقد است که ما هنوز تصویر کاملی از مذهب شیعه در غرب نداریم و بر اساس عقاید و روایات شیعیان، امام علی (ع) به دستور پیامبر اسلام به عنوان جانشین انتخاب شد، چون اولاً پیامبر اسلام او را به خوبی می شناخت و ثانیاً امام علی اولین کسی بود که به اسلام گرایید، در حقیقت شیعیان با نظر به داستان غدیر خم، امام علی و یازده فرزند دیگر خود او را رهبران خود می دانند. وی در ادامه می گوید: مذهب شیعه کوشش کرده تا نمونه ای برای عدالت خواهی و رفع جور و ستم را ارائه دهد تا روزی امام دوازدهم شیعیان ظهور کرده و جهان را پر از عدل و داد کند. نویسنده با بررسی و تحلیل های خود بیان می کند که زمانی که توابین (گروهی که در شهر کوفه جنبشی را پایه ریزی کردند و می خواستند برای جبران همدستی خود در شکست امام حسین(ع) توبه کنند و شمشیر به دست گیرند) از خود گذشته که در سال ۶۵ هجری قمری از صحرای کربلا عبور می کردند، یک روز و یک شب بر مزار حسین بن علی(ع) توقف کردند و پس از عزاداری و اظهار پشمیمانی از او تقاضای بخشش کردند.

اعتراف به گناه توابین و عزاداری برای امام حسین(ع)، سرمنشا عزاداری شیعیان برای حسین بن علی(ع) است. نویسنده درباره زندگی امام حسین(ع) و حادثه کربلا می نویسد: بعد از کناره گیری امام حسن(ع) از خلافت، شهرهای نظامی بصره و کوفه توسط فرماندارانی اداره می شدند که از شهر دمشق آمده بودند.

در این هنگام امام حسین(ع) برای اجتناب از بیعت با یزید به سوی مکه عزیمت کرد و از آنجا تماس های مخفی با مخالفین بنی امية در کوفه گرفت و در سال ۶۴ قمری به دعوت آنان به سوی عراق شتافت و با اعضاء خانواده و حامیان خود از مکه در امتداد راه زیارتی حج به حرکت درآمد و مستقیماً به عراق رفت. سریازان یزید راه را بر او بستند و او ناچار شد به سمت شمال حرکت کند. عده ای از کوفیان به گروه کوچک حسین بن علی(ع) پیوستند و از طرف دیگر نیروهای حکومتی آنها را تعقیب می کردند.

وقتی امام حسین(ع) فرمان امیر کوفه را اطاعت نکرد و از بیعت با یزید کناره گرفت و پس از آنکه نیروهای حکومتی راه رسیدن افراد او به رودخانه و تامین آب آشامیدنی مورد نیازشان را بستند، در روز دهم ماه محرم سال ۶۱ هجری قمری در صحرای کربلا جنگی در گرفت و تمام حامیان او که بسیار قلیل بودند (حدود ۷۲ نفر) به شهادت رسیدند.

از آن تاریخ واقعه عاشورا یعنی روز دهم ماه محرم، یکی از مهمترین روزهای مذهبی برای

شیعیان به شمار می آید و آنها در این روز و به طور کلی در دهه اول ماه محرم برای او عزاداری می کنند و سینه و زنجیر می زنند واژ قیام او برای خود الگو بر می دارند. مرقد امام حسین (ع) امروزه یکی از مهمترین زیارت گاه های شیعیان شناخته می شود.

۱- دوازده امام :

در این بخش کوشش شده است تا زندگی و چگونگی روی کار آمدن امامان شیعه و فلسفه و هدف آنها شرح داده شود، چون امروزه در اروپا درباره گرایش مذهب شیعه به سیاست و مسائل اجتماعی سخنان متفاوتی از دیدگاه های مختلف ارائه می شود. موضوعات مورد بحث در این فصل عبارتند از : تعریف شیعه، امام علی(ع)، داستان غدیر خم، منشا شیعه، امام حسن (ع) و امام حسین(ع)، چگونگی پیدایش حادثه کربلا و هدف امام حسین (ع) از قیام خود علیه حکومت و بالاخره قیام امام مهدی(ع).

۲- اسلام و علماء:

در این فصل ابتدا اساس فکر شیعه که قرآن و سنت نبوی و گفتار دوازده امام و عقل و اجماع است، شرح داده شده و سپس به کتب اربیعه فقهی شیعه پرداخته شده است. نوبیسته تأکید می کند که یکی از ویژگی های فقه شیعی آن است که بر خلاف فقه اهل سنت، «عقل» را به عنوان ابزاری برای بکارگیری فقه در نظر می گیرد. زیرا شیعیان معتقدند که طبق آیات قرآنی خداوند به انسان عقل عنایت کرده تا بتواند با کمک آن بسیاری از مسائل را حل کند. از نظر علماء شیعه «عقل و وحی» کاملا باهم هماهنگی دارند. مسئله دیگر «اجتهاد» است، عالمان شیعه بر این عقیده هستند که چون فقط «چهارده معصوم» وجود دارند و بعد از غیبت امام مهدی مسلمانان احتیاج به حل مسائل شرعی خود دارند، لذا باب اجتهاد را باز کرده اند تا مجتهد(فقیه) وقت بتواند مسائل شرعی و فقهی جدید را پاسخ گوید.

۳- شیعه انقلابی:

در این بخش ابتدا به اختلاف شیعه با تجدد طلبی غربی پرداخته می شود و سپس ایده ئولوزی انقلابی شیعه مورد توجه قرار می گیرد. یکی از نکات مهم این بحث آن است که علماء شیعه در قرون ۱۳ و ۱۴ قمری با سیاست رابطه چندانی نداشتند و در شرایط حساس اجتماعی و سیاسی فقط انتقاداتی پیرامون وضعیت جامعه و نحوه حکومداری حاکمان مطرح می کردند. در دهه های

آخر آیت الله خمینی مسائل سیاسی را جدی گرفت و راه کارهای جدیدی برای اداره جامعه ارائه داد و توانست با استعانت از ایدئولوژی شیعه و مردم مسلمان، حکومت شاهنشاهی ۲۵۰۰ ساله را برانداخته و حکومت سیاسی مطلوب خود را جایگزین آن کند. آیت الله خمینی برای تشکیل دولت اسلامی بعد از انقلاب اسلامی تعیین خط مشی کرد و با آراء مردم جمهوری اسلامی را استوار و قانون اساسی را تدوین کرد که منشا آن قرآن و عقائد شیعی است.

از آنجا که مؤلف این کتاب فردی مسیحی است و منابع دست اول شیعه را در اختیار نداشته است، به طور طبیعی بعضی از مسائل مذهب شیعه را به طور صحیح نفهمیده است.

کتاب «زندگانی محمد (ص) اثر فرانتس بوهل

فرانتس یوهان بوهل^۱، (۱۸۵۰-۱۹۳۲)، متولد در کپنهایگ، بعد از تحصیل در رشته شرق‌شناسی در دانشگاه کپنهایگ و مطالعه و تحقیق در زبان شناسی و متون قدیمی کتب مقدس، در دانشکده های الهیات دانشگاه های کپنهایگ (۱۸۷۸-۱۸۹۰) و لاپیزیک (۱۸۹۰-۱۸۹۲) به عنوان یک استاد با تجربه به جانشینی فرانتس دلیچ^۲ برگزیده شد و به تدریس پرداخت و کتاب های ارزشمندی در مورد قانون تورات و لغتنامه مربوط به آن نوشت و به جانشینی مِرن^۳ برای تدریس در رشته زبان شناسی سامی در دانشگاه کپنهایگ برگزیده شد. او زبان عربی را نزد مِرن و فلاپیشر^۴ آموخت و پس از نوشتن تر دکترایش به تحقیق در باره تاریخ اسلام پرداخت.

در آن زمان که آراء و افکار لامنس^۵، مارگولیوت^۶ و گریم^۷ این بود که پیامبر اسلام (ص) فردی سیاستمدار و قانون دان و قهرمان بود، بوهل با تحقیقات دامنه دار و وسیع خود، افکار و آراء آنها را مورد انتقاد قرار داد و با تکیه بر شواهد و روایات تاریخی بر این عقیده پایدار ماند که دین اسلام، مأخذ از ادیان وحیانی قبلی (مثل مسیحیت و یهودیت) است. مخالفان عقیده او را به باد انتقاد گرفتند و فقط اعتراف کردند که منابع دست اول و اطلاعات خوبی پیرامون اعمال، رفتار و عقاید پیامبر اسلام (ص) ارائه نموده است(Fuck, 1355: 305).

کتاب شامل نه فصل و ۳۸۰ صفحه به شرح زیر سامان گرفته است:

۱. تاریخ دوره جاهلیت. ۲. روابط انسانی در زمان ظهور اسلام. ۳. محمد (ص) در مکه. ۴. تأثیر پیامبر (ص) در مدینه تا جنگ بدر. ۵. از جنگ بدر تا جنگ اُحد ع رشد قدرت [حضرت] محمد (ص) تا فتح مکه. ۶. از فتح مکه تا مرگ پیامبر (ص). ۷. خصوصیات شخصی پیامبر (ص). ۸. منابع سیره محمد (ص) و اسلام.

بوهل بعد از مروری در زندگی پیامبر اسلام (ص) از تولد تا مرگ، نه موضوع فوق الذکر را شرح

1. Johann Frantz Buhl
2. Frantz Delizscke
3. Mehren
4. Fleischer
5. Lammenz
6. Margoliouth
7. Grimm

داده و نکات مهمی را مورد توجه قرار می دهد. وی در بخشی از کتاب چنین آورده است:

مردم عصر جاهلیت فقط در مورد جنگ و خونریزی و برتری قومیت سخن می گفتند و شعر می سراییدند. در چنین دوره ای، پیامبر اسلام (ص) با چهل و بت پرستی جنگید و در آن زمان که دختران را زنده به گور می کردند، به آنها حیثیت دوباره و حقوق اعطای کرد و تبعیض نژادی را ممنوع ساخت و مردم را به برابری و مساوات دعوت کرد (Buhle, ۱۹۵۰: ۱۹۸).

او در چهل سالگی در غار حرا هنگام مراقبه با خود آگاهی ای که داشت به طور ناگهانی دارای چنان نیروئی شد که توانست مسایل عالی الهی و انسانی را از طریق وحی اخذ کند و آنها را به سمع مردم برساند تا مردم راه راست را از راه منحرف تشخیص دهند (Buhl, ۱۹۵۰: ۱۹۹).

پیامبر اسلام (ص) مردی بود امین و صادق، وقتی با خدیجه (س) ازدواج کرد، خدیجه (س) از نظر روحی و مالی بسیار به او کمک کرد و وقتی پیامبر اسلام (ص) از طرف خداوند مأمور به ترویج دین اسلام شد که مردم را بسوی خدای یکتا بخواند و آنها را هدایت کند، اولین زنی که مسلمان شد، خدیجه (س) بود و نخستین مردی هم که مسلمان شد علی (ع) بود.

هدف او فقط اجرای دستورات خداوند بود و با قوانین ضد قرآن مبارزه می کرد و از افراد منحرف فاصله می گرفت . مردم را از کار زشت نهی و به اعمال نیکو دعوت می کرد تا در روز جزا به آنها پاداش داده شود (Buhl, ۱۹۵۰: ۱۴۶).

بوهله در جای دیگر این توضیحات در درباره رسول مکرم اسلام آورده است: محمد (ص) از یک طرف مردی مذهبی و روحانی بود و از طرف دیگر مرد سیاست و حقوق که کشور رهبری می کرد (Buhl, ۱۹۵۰: ۳۵۶). افکار او با افکار پیشینیان، زمین تا آسمان اختلاف داشت و باین دلیل بود که توانست به رشد فرهنگی و اجتماعی مردم بسیار کمک کند. او بدون شک تا آخر عمر به عقاید خود پابرجا ماند و خداوند را نزدیک خود احساس می کرد و در خدمت به مردم هیچ کوتاهی نکرد (Buhl, ۱۹۵۰: ۳۵۶).

توصیف منصفانه دیگری که بوهله از پیامبر ارائه می نماید چنین است: پیامبر اسلام(ص) بسیار خوش اخلاق بود و با همه با سختان شیوا سخن می گفت و به مردم کمک می کرد، در موقع دعا و نماز، قلبش متوجه خداوند بود، برای اهل کتاب (مسيحيت و یهوديت) قوانیني وضع و اشتراكات عقیدتی، حقوقی و اخلاقی میان آن مذاهب و دین اسلام را نیز مطرح می کرد و از زندگی پیامبران گذشته نیز سخن می گفت تا مردم از داستان های آنها درس عبرت بگیرند .

-Fuck , Johann(1955) *die Grabischen Studien in Europa* , Harassowitz , pp, 304-305.

- Buhl , Frantz (1950) *das Leben Muhammads* , Meier, pp.,50-58, 146-198 , 356-366 .

-Abdulah,M(1970) *Geschichte des Islams*, Astria,P.61-70.

Bobzin,Hartmut (1955) *Koran im Zeitalter der Reformation* .-

- Faruksen (2002) *Geschichte des Islams in Deutschland*, Beck.

- Tworuschka , Monika(2003) *Grundwissen Islam* , Aschendorf.

